

Жуковская А.А.

Буковинский государственный медицинский университет

СТУДЕНЧЕСТВО КАК ДВИЖУЩАЯ СИЛА ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА (ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

Аннотация

Актуальным предметом политологических исследований являются трансформационные процессы в постсоциалистических странах. Особенный интерес ученых привлекают исследования, посвященные проблеме гражданского общества. В статье автор определяет студенческую молодежь как отдельный институт гражданского общества, способный влиять на ход общественно-политических изменений. Рассмотрены характерные черты студенчества как специфической общности, обоснована его состоятельность оказывать давление на органы власти через достижение социальной субъектности. Раскрыты основные формы конвенционального и неконвенционального участия студенческой молодежи, ее общественно-политической активности.

Ключевые слова: гражданское общество, трансформационные процессы, студенческая молодежь, молодежные движения, студенческое самоуправление.

Zhukovska A.O.

Bukovinian State Medical University

STUDENTS AS DRIVING FORCE OF CIVIL SOCIETY (THEORETICAL ASPECT)

Summary

Topical subject of Political Science research is the transformation processes in postsocialist states. Particular interest of scholars is attracted to research on the issue of civil society. The author defines the students as an individual institution of civil society, which is able to influence the course of social and political changes. The characteristic features of the students as a specific community are reviewed, there are proved their viability to put pressure on the authorities through the achievement of social subjectivity. General forms of conventional and nonconventional participation of students, their socio-political activity are revealed.

Keywords: civil society, transformation processes, students, youth movements, student government.

УДК 321.7

ФОНДИ РОЗВИТКУ ГРОМАД – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА В ПРОЦЕСІ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Полковнікова О.О., Шпак Д.О.

Миколаївська філія

Київського національного університету культури і мистецтв

У статті подані характеристики фондів розвитку громад як окремого виду громадських організацій, основні проблеми в діяльності українських фондів й визначено роль та місце у процесі розбудови громадянського суспільства в Україні, із урахуванням національних особливостей їх становлення й розвитку.

Ключові слова: фонди розвитку громад, громадські організації, громадянське суспільство, філантропія.

Постановка проблеми. Поняття «громадянське суспільство» – одне з ключових понять сучасної політології. Актуальність теоретичних і практичних аспектів цього поняття обумовлена очевидним підвищенням ролі пересічних громадян і їх добровільних об'єднань в усіх сферах життєдіяльності людського суспільства – економічної, політичної, соціальної, духовної. Вже декілька останніх років проблеми громадянського суспільства, що відносяться до взаємозв'язку особистості, соціальних груп, громадських формувань та держави знаходяться в центрі уваги українських науковців, журналістів та політиків. І це зрозуміло, оскільки формування громадянського суспільства пов'язано з розвитком демократії, ринкової економіки та становленням правової держави. Розбудова громадянського суспільства є актуальною проблемою для України і на теперішній час, – діяльність

нашої держави спрямована на побудову демократії, а, як відомо, без громадянського суспільства жодна держава не може бути названа демократичною.

Фонди розвитку громад є порівняно новим явищем для українського суспільства, важливою складовою демократії. Їх роль в процесі становлення та розвитку громадянського суспільства важко переоцінити. Адже неурядові організації сьогодні стали універсальними посередниками між державою та суспільством, вони мають ширший спектр соціальних інтересів і краще розуміють природу окремих суспільних проблем та шляхи їх подолання. Окрім того, можливості органів місцевого самоврядування залучати додаткові кошти через створення різноманітних позабюджетних фондів, з відомих причин, останнім часом зазнали істотних обмежень [1]. А через фонди територіальних громад члени громади визначають соціальні й культурні проблеми

розвитку громади та залучають ресурси для подолання проблем спільними зусиллями, тому проблематика розвитку фондів розвитку громад, їх мережі є вкрай актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам становлення та розвитку філантропії в незалежній Україні й розбудови громадянського суспільства присвятили окремі праці С. Кириченко, А. Колодій, В. Гаєць, А. Жулавський, О. Дегтяренко, Є. Кірсанова, Д. Шпак, О. Лук'яніхіна, В. Мартинець та цілий ряд інших вітчизняних науковців [2].

Мета роботи. Метою статті є загальна характеристика фондів розвитку громад, як окремого виду громадських організацій, їх місця і ролі у розбудові громадянського суспільства, та основних сучасних проблем в діяльності вітчизняних фондів.

Мета розкривається у таких завданнях:

- огляд основних критеріїв фондів розвитку громад;
- аналіз правового статусу фондів розвитку громад в Україні;
- аналіз організаційно-правових форм фондів розвитку громад;
- огляд закордонних моделей фондів;
- характеристика сучасних проблем в діяльності фондів розвитку громад в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вихідним поняття для нашої проблематики є поняття «громадянське суспільство», яке сьогодні трактується неоднозначно. Наприклад Джеффри Александер під цією категорією розуміє «сферу людської солідарності», Майкл Уольцер як простір не примусової людської коаліції, Юнгер Габермас – «публічна сфера суспільної взаємодії» і т.д. [3]. Ми розуміємо під поняттям «громадянське суспільство» той пласт суспільства, що розташований між владою та бізнесом і представлений громадськими організаціями, який демонструє високий рівень суспільної самоорганізації. Таким чином, в Україні виокремлюють три сектори суспільства: влада, бізнес, громадськість. Інтереси останньої представляють, згідно із законодавством, об'єднання громадян, під яким розуміється найбільш загальний термін, що стосується громадських організацій, професійних спілок і політичних партій. Фонди розвитку громад (англ. – community foundation) є різновидом громадських організацій, а саме – неурядових (приватних) благодійних фондів, і з огляду на спеціальні положення українського законодавства мають здебільшого спільні характеристики зі «звичайними» благодійними фондами. У Законі України «Про благодійництво та благодійні організації» від 16.09.1997 р. № 531 та Законі України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. № 2460 [4] фактично не розрізняються членські організації, благодійні установи, благодійні фонди чи фундації, тому що положення цих законів вимагають визначення прав та обов'язків у статутах таких організацій саме її членів. Головною відмінністю діяльності фондів розвитку громад є інвестиції у соціальні проекти [5], результати яких важливі для будь-якого мешканця громади, а не у поточну допомогу окремим особам чи групам осіб, яке питома традиційній благодійності. Тобто фонди розвитку громад не є фондами меншин чи окремих груп [6, с. 361]. Згідно з визначенням, яке використовує в своїх дослідженнях фондів розвитку громад European Foundations Centre та Transatlantic Community Foundations Network, фондами розвитку громад визнаються неурядові організації, які задовольняють таким вимогам: мають на меті підвищити якість життя для всіх осіб на географічно визначеній території; є незалежними від контролю

або впливу окремих організацій, урядових органів або донорів; залучаються до різноманітних заходів з розвитку громадського лидерства і партнерства у громадах, виконують функції ініціаторів, посередників, партнерів та координаторів у вирішенні проблем та підготовці рішень щодо важливих для громади проблем; прагнуть сформувати постійний капітал для потреб громади, як правило завдяки створенню ендавменту з внесків широкого кола донорів, в тому числі місцевих мешканців, підприємств, державних органів, а також інших фондів та неприбуткових організацій; управляються радою громади; підзвітні громаді завдяки регулярному інформуванню громад про свої цілі, заходи та фінансовий стан [7, с. 61]. В наведених вимогах поєднуються основні критерії, що дозволяють виокремити фонди розвитку громад в рамках різних концепцій та національних правових систем.

Історичні, правові та організаційні умови розвитку фондів у різних країнах значно розрізняються, що обумовлює різноманітність досвіду та моделей таких фондів. Фонди розвитку громад дістали найбільшого розвитку в країнах англосаксонського права – за результатами дослідження European Foundations Centre 2005 року переважна більшість з понад 1200 фондів діяла у США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії та Великобританії. Лише близько 280 фондів було визнано як фонди розвитку громад в інших країнах, з них 50 у ФРН, 15 у Росії, 12 у Польщі [8]. В окремих країнах (Франція, Ірландія, Коста-Ріка) діють єдині національні фонди зі спеціальним правовим статусом, що акумулюють ресурси з приватних і публічних джерел та ініціювання та виконання проектів розвитку національного масштабу чи на окремих територіях, які розглядаються як частина «громади-країни». Але в основному як базова громада виступає менша адміністративно-територіальна одиниця. У Італії фонди розвитку громад створюються на рівні провінцій, діють такі фонди і в штаті Род-Айленд (США) або в Північній Ірландії та Уельсі (Великобританія). Найбільше фондів розвитку громад-міст діє у ФРН, Південній Африці, а також у Росії, Польщі та Чехії. Серед успішних прикладів моделей фондів в східноєвропейських країнах слід зазначити саме фонди розвитку громади-міст. Але, треба зазначити, що успішні фонди громад-міст виникають, як правило, внаслідок первісної підтримки одного чи кількох донорів. «Стартовий капітал» відомі фонди у м. Банска-Бистриця (Словаччина) та у м. Тольяті (Росія) дістали від обмеженого кола осіб. Натомість ті фонди, які практикують збір пожертв від широкого кола донорів, «виростають» протягом тривалого часу зі звичайних благодійних фондів. Зокрема, відомі фонди в Україні, які станом на вересень 2012 року визнано такими, що задовольняють критеріям щодо фондів розвитку громад, мають тривалий та успішний досвід «звичайної» благодійної діяльності, а саме: Фонд Короля Юрія (м. Івано-Франківськ), Фонд «Доброта» (м. Донецьк), «Фонд імені благодійників – князів Острозьких» (м. Рівне) та «Фонд розвитку міста Одеси» (м. Одеса) [9].

European Foundations Centre у своєму річному дослідженні за 2012 рік вказала, що значна кількість організацій в Україні, що займається громадською філантропією, задовольняє більшості – але не всім – критеріям і має змогу в майбутньому обернутися на фонди розвитку громади. Насамперед це: Карпатський фонд, фонди розвитку міст Миколаєва, Коломиї (Івано-Франківська область), Луцька та деякі інші [10]. Основна відмінність у моделях фондів розвитку громад полягає у співвідно-

шенні внесків приватних осіб і приватних фондів (переважає у США, Канаді) або органів державної влади, інших неурядових організацій та великих компаній (в країнах ЄС). Інша – у тому, що більшість фондів розвитку громад діють переважно як операційні фонди і не обов'язково створюють постійний капітал (ендаументи), що є важливою ознакою північноамериканської моделі.

Що стосується організаційно-правової форми, то фонди розвитку громад можуть обрати (залежно від потенціалу громади та важливості конкретних обставин: склад засновників, наявність стартового капіталу, особливості прийняття рішень тощо) форму благодійної установи або членської благодійної організації (відповідно до Закону України «Про благодійництво та благодійні організації»), членської громадської організації (Закон України «Про об'єднання громадян») чи установи (Цивільний кодекс). Фонд розвитку міста Миколаєва та Благодійний фонд розвитку ленінського району м. Миколаєва створені у формі громадської організації, оскільки правовий статус останньої, як платника податків, за додержанням деяких умов прирівняний до благодійної організації [11]. Якщо створення фонду як юридичної особи є перспективною ціллю групи місцевих донорів, які хотіли б зберегти права на свої внески до моменту, коли створення фонду стане практично доцільним, можна скористатися такою організаційно-правовою формою, як просте підприємницьке товариство згідно зі статтями 1130–1143 Цивільного кодексу. Метою такого товариства може бути створення фонду розвитку громади як юридичної особи.

Громадська організація з метою ведення благодійної діяльності є рекомендованою організаційно-правовою формою для фонду, який одразу створюється для розвитку громади. Це пояснюється необхідністю залучати значну кількість донорів та представників громади для управління та виконання проектів фонду. Діючі благодійні фонди найпростіше перетворюються на фонди розвитку громад, а у випадку формування значного ендаумента чи іншого майна для надання грантів, за умови спеціального статусу засновників, новостворені благодійні організації можуть ефективно діяти як фонди розвитку громад.

В Україні дослідження та спеціальні програми сприяння громадській філантропії, а отже, і розвитку фондів громад як її важливого інструменту, здійснюють Фонд «Євразія», Фонд Чарльза С. Мотта, Фонд Стефана Баторія (фонд Сороса в Польщі), Мережа громадянської дії в Україні (UCAN), а також – в специфічній формі – Український фонд соціальних інвестицій, що виконує проекти розвитку громад на кошти позики Світового банку та внески, які збирають власне громади (не менше 10%) [12]. Оскільки перші фонди розвитку громад в Україні фактично

діють як такі з 2002–2003 років, а процес створення територіальних громад та адміністративна реформа далеко не закінчилася, то ще немає вірогідних даних для специфікації національної моделі фондів розвитку громад. Проте особливості соціально-економічних умов у вітчизняних громадах обумовили деякі специфічні риси еволюції фондів, а саме:

- переважна більшість майна формується з готівкових коштів приватних донорів, а не з цінних паперів, нерухомого майна чи бюджетних субсидій;
- переважна більшість проектів щодо розвитку громад виконується власне фондами, і лише незначна кількість повністю або переважно виконується іншими організаціями на кошти грантів від фондів;
- ендаументи та інші види постійного капіталу мають невеликий розмір або відсутні.

Окрім наведеного, в дослідженнях фондів громад неодноразово наголошувалося, що основною проблемою, пов'язаною з утворенням та діяльністю таких організацій в Україні є низький рівень довіри громади до благодійних організацій взагалі. Виділяються також деякі ризики щодо діяльності останніх в Україні, а саме: обмежувальні процедури складання і виконання місцевого бюджету, які обмежують державну підтримку; брак лідерства або політичної волі до значних соціальних інвестицій; корупція є звичайною і для благодійності; брак кредитної історії – бізнес часто надає ресурси за умови, що організація вже надала звіт про їх ефективне використання; часові обмеження фінансування проектів – бюджетні та донорські асигнування часто обмежуються одним роком і надходять у строки, що не відповідають строкам програмних заходів та інші.

Висновки і пропозиції. Отже, можна констатувати, що в Україні діють основні законодавчі акти, які дозволяють створення та діяльність фондів розвитку громад, зокрема, Цивільний кодекс, Закони України «Про благодійництво та благодійні організації», «Про податок на прибуток підприємств». Але на даному етапі створення територіальних громад ще немає даних для специфікації національної моделі фондів громад. Фонди розвитку громад не є фондами меншин чи окремих груп, не замінюють місцеві «бюджети розвитку» або державні цільові фонди – вони шукають, оцінюють і використовують всі можливі види ресурсів згідно з законодавчими та внутрішніми обмеженнями. На початкових стадіях розвитку фондам важливіше і простіше залучати ресурси для виконання проектів, що мають відчутні для громади та донорів результати, ніж постійний капітал для реінвестування коштів, щоб одержати необхідні для розвитку громади доходи на майбутнє. Громадська організація з метою ведення благодійної діяльності є рекомендованою організаційно – правовою формою для фонду, який одразу створюється для розвитку громади.

Список літератури:

1. Соф'янець Н. Фонди розвитку громад: українські перспективи / Наталя Соф'янець // Пріоритети. – 2004. – № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/2261/lang/tab02>
2. Кириченко С. Шляхи формування громадянського суспільства і правової держави: Монографія / С. О. Кириченко. – Київ: Логос, 2007; Колодій А. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні: Монографія / А. Ф. Колодій. – Львів: Червона Калина, 2002; Менеджмент громадських організацій: вибрані питання теорії та практики [Колективна монографія] / А. Ю. Журавський, О. Г. Дегтяренко, Є. В. Кірсанова, О. В. Купенко, О. А. Лук'яніхіна, В. В. Мартинець. – Донецьк: ТОВ «Цифрова типографія, 2012; Шпак Д. О. Фонди розвитку громад – нове явище для місцевого самоврядування в Україні / Д. О. Шпак // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. – Київ: Миколаїв, 2009. – Вип. 15. – С. 360–365; Мірошник О. Розвиток ініціативи територіальної громади у містах / Мірошник Ольга // Місцева філантропія в Україні: ефективність механізму та інструменти розвитку. – К.: Всеукраїнський фонд благодійників. – 2014.

3. Менеджмент громадських організацій: вибрані питання теорії та практики [Коллективна монографія] / А. Ю. Жулавський, О. Г. Дегтяренко, С. В. Кірсанова, О. В. Купенко, О. А. Лук'яніхіна, В. В. Мартинець. – Донецьк: ТОВ «Цифрова типографія», 2012. – 262 с.
4. Громадські організації в Україні. Нормативно-правове регулювання. – К.: КНТ, 2014. – 144 с.
5. Мірошник О. Розвиток ініціативи територіальної громади у містах / Мірошник Ольга // Місцева філантропія в Україні: ефективність механізму та інструменти розвитку. – К.: Всеукраїнський фонд благодійників. – 2014. – 140 с.
6. Шпак Д. О. Фонди розвитку громад – нове явище для місцевого самоврядування в Україні / Д. О. Шпак // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. – Київ; Миколаїв, 2009. – Вип. 15. – С. 360–365.
7. Настільна книга для неприбуткових організацій / За ред. А. Ткачука. – К.: Леста, 2005. – 112 с.
8. Через звітні картки до вільних від корупції послуг: Матеріали тренінгу. – К.: Творчий центр «Counterpart», 2011. – 217 с.
9. Шпак Д. О. Фонди розвитку громад – нове явище для місцевого самоврядування в Україні / Д. О. Шпак // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. – Київ; Миколаїв, 2009. – Вип. 15. – С. 360–365.
10. Там само.
11. Мірошник О. Розвиток ініціативи територіальної громади у містах / Мірошник Ольга // Місцева філантропія в Україні: ефективність механізму та інструменти розвитку. – К.: Всеукраїнський фонд благодійників. – 2014. – 140 с.
12. Громадський моніторинг у сфері протидії корупції: Матеріали тренінгу. – К.: Творчий центр «Counterpart», 2007. – 93 с.

Полковникова А.О., Шпак Д.А.

Николаевский филиал

Киевского национального университета культуры и искусств

ФОНДЫ РАЗВИТИЯ ОБЩИН – ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПОСТРОЕНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация

В статье представлены характеристики фондов развития общин в качестве отдельного вида общественных организаций, основные проблемы в деятельности украинских фондов и определена роль и место в процессе развития гражданского общества в Украине, с учетом национальных особенностей их становления и развития.

Ключевые слова: фонды развития общин, общественные организации, гражданское общество, филантропия.

Polkovnikova O.A., Shpak A.D.

Nikolaev Branch

of Kiev National University Culture and Arts

COMMUNITY FOUNDATION DEVELOPMENT IS THE IMPORTANT CONSTITUTIVE IN PROCESS OF BUILDING CIVIL SOCIETY

Summary

The goals of the article are to examine the community foundations as a separate kind of the public organizations and to describe the modern problems in the activity of the Ukrainian foundations.

Keywords: community foundation development, community organizations, civil society, philanthropy.